

Ukradené náměty

V našem časopise se často zabýváme nekalým jednáním padělatelů, ať ke škodě pošty, tak ke škodě sběratelů. V našem oboru však existuje i další druh škodlivého jednání, jemuž jsme tolik pozornosti dosud nevěnovali a který způsobuje škody autorům. Konkrétně jde o užívání námětů poštovních známek, celin, kresebné výzdoby FDC, razítek a dalších předmětů filatelistického zájmu (resp. předmětů souvisejících se známkovou tvorbou) bez souhlasu vlastníků autorských práv.

FRANTIŠEK BENEŠ

Možná to tak na první pohled nevypadá, ale jde o problém letitý, jehož rozsah rozhodně není zanedbatelný. U nás tuto problematiku upravuje zákon č. 121/2000 Sb. O právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon – „AZ“). Ten zapracoval do naší legislativy příslušné předpisy Evropského společenství a upravuje práva autora k jeho autorskému dílu a práva související s právem autorským.

Touto oblastí jsem se zabýval v rámci studia na právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde byla námětem mé diplomové práce (1991; *Problematika autorských práv v oblasti výtvarného umění se zaměřením na užití výtvarného díla*), a později i práce rigorózní (2002; *Autorské právo k výtvarnému dílu se zvláštním zřetelem k problematice známkové tvorby*; tuto práci jsem pak na doporučení rigorózní komise vydal i v knižní podobě).

Autorský zákon

V zásadě jde o to, že „Předmětem práva autorského je ... dílo výtvarné, jako je dílo malířské, grafické ... Právo autorské k dílu vzniká okamžikem, kdy je dílo vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě. Nabytím vlastnického práva nebo jiného věcného práva k věci, jejímž prostřednictvím je dílo vyjádřeno, nenabývá se oprávnění k výkonu práva dílo užít. Právo autorské zahrnuje výlučná práva osobnostní a výlučná práva majetková. Autor má právo rozhodnout o zveřejnění svého díla. Autor má právo na nedotknutelnost svého díla, zejména právo udělit svolení k jakékoli změně nebo jinému zásahu do svého díla. Osobnostních práv se autor nemůže vzdát; tato práva jsou nepřevoditelná. Po smrti autora si nikdo nesmí osobovat jeho autorství k dílu, je-li to obvyklé, musí být uveden autor díla; ochrany se může domáhat kterákoli z osob autorovi blízkých, toto oprávnění mají, i když uplynula doba trvání majetkových práv autorských. Majetkových práv se autor nemůže vzdát; tato práva jsou nepřevoditelná. Majetková práva trvají ... po dobu autorova života a 70 let po jeho smrti. Bylo-li dílo vytvořeno jako dílo spoluautorů, počítá se doba trvání majetkových práv od smrti spoluautora, který ostatní přežil.“

§ 40 AZ se zabývá **Ochranou práva autorského**. „Autor, do jehož práva bylo neoprávněně zasaženo

nebo jehož právu hrozí neoprávněný zásah, může se domáhat zejména určení svého autorství; zákaz u ohrožení svého práva, včetně hrozícího opakování, nebo neoprávněného zásahu do svého práva, zejména zákazu neoprávněné výroby, neoprávněného obchodního odbytu, neoprávněného dovozu nebo vývozu originálu nebo rozmnoženiny či napodobeniny díla, jakož i neoprávněné propagace, včetně inzerce a jiné reklamy; sdělení údajů o způsobu a rozsahu neoprávněného užití, o původu neoprávněně zhotovené rozmnoženiny či napodobeniny díla, o způsobu a rozsahu jejího neoprávněného užití, o její ceně, a o osobách, které se neoprávněného užití díla účastní, včetně osob, kterým byly předmětné rozmnožení či napodobeniny díla určeny za účelem jejich poskytnutí třetí osobě; práva na informace podle tohoto ustanovení se autor může domáhat vůči osobě, která do jeho práva neoprávněně zasáhla nebo je neoprávněně ohrozila, a dále zejména vůči osobě, která má nebo měla v držení neoprávněně zhotovenou rozmnoženinu či napodobeninu díla za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu; odstranění následků zásahu do práva, zejména stažením neoprávněně zhotovené rozmnoženiny či napodobeniny díla z obchodování nebo jiného užití, poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za způsobenou nemajetkovou újmu, zejména zadostiučiněním v penězích, pokud by se přiznání jiného zadostiučinění nejevilo postačujícím; vyšší peněžitého zadostiučinění určí soud. Právo na náhradu škody a na vydání bezdůvodného obohacení podle zvláštních právních předpisů zůstává nedotčeno; místo skutečně ušlého zisku se autor může domáhat náhrady ušlého zisku ve vyšší odměny, která by byla obvyklá za získání takové licence v době neoprávněného nakládání s dílem. Výše bezdůvodného obohacení vzniklého na straně toho, kdo neoprávněně nakládal s dílem, aniž by k tomu získal potřebnou licenci, činí dvojnásobek odměny, která by byla za získání takové licence obvyklá v době neoprávněného nakládání s dílem.“

Na základě ustanovení § 42: „Autor může požadovat od celních orgánů a orgánů vykonávajících státní statistickou službu informace o obsahu a rozsahu dovozu nebo přijetí zboží, které je rozmnoženinou jeho díla a nahlížet do celních dokumentů aby zjistil, zda dovoz takového zboží k užití na území celé České republiky je oprávněné podle tohoto zákona, nebo aby zjistil údaje rozhodné pro uplatnění práv z tohoto zákona vyplývajících. Celní úřad může při výkonu dohledu a kontroly zajistit věc, u které má podezření, že její držitel neoprávněně zasahuje do práva autorského podle tohoto zákona. Proti rozhodnutí o zajištění věci se nelze odvolat. Rozhodne-li pravomocně soud, že bylo neoprávněně zasaženo do práva autorského, předá celní úřad zajištěné věci osobě, která uplatnila nárok na ochranu práva autorského u soudu. Veškeré náklady spojené se zajištěním, uskladením a předáním zajištěného zboží je povinna uhradit osoba, které bylo věci zajištěny.“

V hlavě VI. AZ se řeší přestupky a správní delikty: „Fyzická osoba se dopustí přestupku, právnická osoba a podnikající fyzická osoba se dopustí správního deliktu tím, že neoprávněně užije autorské dílo. Za to lze uložit pokutu do 150 000 Kč.“

AZ se vztahuje na díla autorů, kteří jsou státními občany České republiky, ať byla vytvořena nebo zveřejněna kdekoli. Autorské právo je však legislativně upraveno prakticky ve všech státech, v posledních desetiletích pak důraz na něj roste na celém světě.

Napodobování ve známkové tvorbě

Neoprávněné užívání cizích děl či jejich napodobování se ve známkové tvorbě děje už velmi dlouho. U nás je známým příkladem hned první poválečná série - Košické 1945, jejíž tři hodnoty s hlavou vojáka byly vzápětí po vydání odhaleny jako napodobenina propagačního plakátu jiného autora.

Snad i tento široce medializovaný případ způsobil, že si pracovníci vydavatele později dávali větší pozor. Zvýšený důraz na ochranu autorských a souvisejících

práv v posledních dekadách pak vedl k tomu, že například na známkách aršíku Radosti života 2012 je uveden správce autorových práv (doslova je zde napsáno © ADAGP Paris 2012), i když Kupkův obraz visí v pražské Národní galerii (což zde naopak uvedeno není).

Takto úzkostliví však nejsou zdaleka všichni vydavatelé. Každý filatelista se jistě setkal s řadou případů, kdy na známkách vycházejí obrazy slavných malířů, i když se zemí vydání nemají nic společného (rozhodně tam nevisí v galeriích), portréty úspěšných sportovců a dalších osobností, aniž by zobrazené někdo žádal o svolení, populární automobily či motocykly, bez vědomí výrobců, a v tomto výčtu bychom mohli dlouho pokračovat. I když jde o jednání problematické, od případu, kterému se chci věnovat dnes, se liší zásadním způsobem: Na těchto známkách bývá uvedeno, že jde o dílo toho či onoho malíře, takový konkrétní výrobek, o tuto konkrétní osobnost.

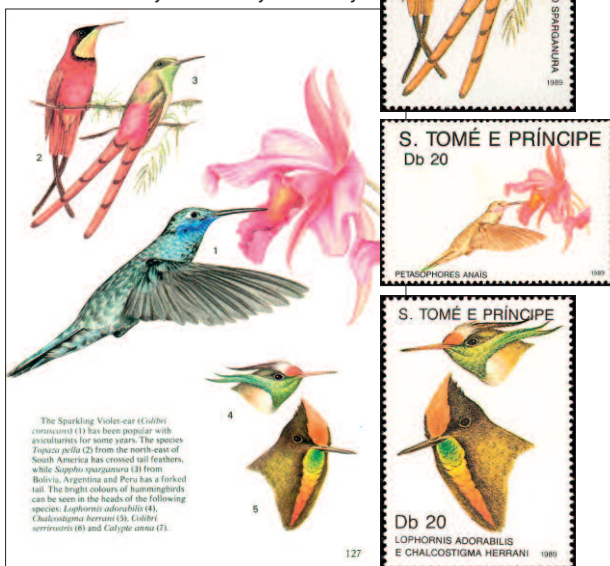
Vedle toho však vycházejí známky, na nichž není uveden skutečný autor předlohy, ten o využití svého díla nebyl vyrozuměn, samozřejmě k němu nedal souhlas (dílo je tedy užito neoprávněně) a neobdržel za jeho užití příslušnou odměnu. Jde přitom o známky vydávané regulárními státy, obvykle začleněné na filatelisty. Ty jsou pak předmětem obchodu, a to i u nás, čímž se účastníci tohoto dění dostávají do kolize s ustanoveními autorského zákona.

Celá věc má poměrně značný mezinárodní rozměr a týká se i našich výtvarníků. Ukázat si to můžeme na

několika příkladech z díla Libuše a Jaromíra Knotkových, autorů předloh pro řadu našich poštovních známek. I když je známe především z této části jejich tvorby, nejde o úsek jediný. Knotkovi jsou totiž už po desítky let úspěšnými autory a ilustrátory mnoha obrazových publikací, vydávaných u nás i v zahraničí (resp. pro zahraniční trhy), zaměřených především přírodopisně. Jejich osobitě a doslova nezaměnitelné výtvarné podání však nepřitahuje pozornost pouze čtenářů, ale i těch, kdo na jejich práci chtějí parazitovat. Děje se to mnoha způsoby, zejména neoprávněným užitím jednotlivých vyobrazení na obalech výrobků, příklad kávy (jeden distributor v Německu využil obrázky exotických ptáků na celou sérii dárkových balení). Knotkových ilustrace mají pro tyto účely zvláštní přitažlivost, vedle toho, že jsou věcně správné a současně i mimořádně zdařilé a líbivé, nejsou jednotliví ptáci, zvířata apod. zobrazeni v kontextu s okolní přírodou, ale jednotlivě, obklopeni bílou plochou. To velmi usnadňuje práci těm, kdo tyto ilustrace chtějí zneužít – konkrétní objekt nemusejí pracně „preparovat“ z okolí, ale mohou ho snadno převzít pouhým vyfotografováním nebo naskenováním.

Že se to děje, si ukážeme na ilustracích z knihy Okrasní ptáci (Artia, 1985), jejichž autory jsou právě manželé Knotkovi. Obrázky bez vědomí a svolení autorů a bez jakýchkoli úprav použil o dva roky později pro své poštovní známky africký stát Svatý Tomáš a Princův ostrov (República Democrática de São Tomé e Príncipe), ležící v Guinejském zálivu.

Titul knihy s ilustracemi Knotkových, stránka z ní - a známky s ukradenými náměty.

Aršík Madagaskaru

Lemur - detail z aršíku. Vlevo ilustrace Knotkových, kterou „autor“ aršíku jen zrcadlově obrátil, pootočil a elektronicky upravil barvu. Stejně postupoval u bankovky (dole).

Nejde přitom o jediný případ, kdy byly ilustrace manželů Knotkových, zveřejněné v knižních publikacích, neoprávněně použity jako předloha obrazů známek a dokonce i bankovek!

ne oblasti řilavane
Buvol africký je n
bezpečné stejné Sels
110-170 cm, ocas m
visí s velkým rozdele
dla plně osvětlené. u

Na každoročním veletrhu Sběratel lze v nabídkách obchodníků narazit na řadu dalších, například z Madagaskaru, Tanzanie, Kuby či Ugandy, a tento výčet jistě není zdaleka úplný – a nejspíš se stále rozrůstá.

Zarážející je, že nejde o vymyšlené neexistující státy typu Buratia, Chenchenia, Yakutia a nespočet dalších (blíže viz např. www.sbiram.cz), ale o

členské státy Světové poštovní unie (UPU)!

My jsme si přitom v úvodní části článku ukázali, že poškození majitelé autorských práv nejsou vůči tomuto jednání bezbranní, jistě by se mohli ohradit proti neuvedení svého nesporného autorství a nejspíš i požadovat spravedlivé zadostiučinění v penězích. Na rozdíl od dřívějších dob je totiž otázka ochrany autorských práv v celém západním světě brána mnohem vážněji,

zásahům do nich se věnují specializovaní právníci a organizace zastupující autory. Nezanedbatelné přitom je, že vydávání poštovních známek pro řadu ze zmíněných států zajišťují agentury sídlící v Evropě či USA, kde se lze práva dovolat snadněji, než např. na ostrově v Guinejském zálivu. Tyto agentury přitom známky nejen připravují (včetně výběru námětů a zajištění výtvarných podkladů) a fakticky vydávají, ale současně s nimi i obchodují, což jim přináší zisk. Proti nim by tedy měly především směřovat právní kroky poškozených autorů. Výhodou jistě je, že v právně čím dál unifikovanější Evropě to je proces snadnější, než dříve (v USA zase lze využít běžného způsobu, že náklady na řízení nese advokátní kancelář, která je potom odměněna z dosaženého odškodného). Nejsnadnější situace je pak u nás, kdy se poškození autoři mohou ohradit proti těm, kdo by takové známky na našem trhu nabízel, a požadovat například jejich zabavení.

Zvláštní kapitolou jsou „známky na známkách“, kdy agentury těží z graficky zdařilých známek jiných zemí a bez souhlasu autorů či vydavatele je využijí jako předlohu pro známky vlastní. Příklady jsou tisíce, na ukázkou alespoň jeden týkající se rovněž manželů Knotkových a jejich návrhu na poštovní známku ČR Kočky. Za vydáním má stát agentura (snad z Lotyšska) – a tady by už stálo za úvahy, zda by se neměla ohradit i Česká pošta. Ta přeci zaplatila náklady na vznik původní známky, počínaje výtvarnou předlohou, přes rytinu, po výrobu, propagaci a distribuci, tak proč by teď měla strpět, že její produkt neoprávněně využívá někdo další k tvorbě zisku? Ohradit by se samozřejmě mohli i autoři původní známky, protože v případě tohoto vydání jde nesporně o jiné užití, na něž se nevztahuje původní licenční smlouva.

***

Dnes jsme si představili několik příkladů, kdy i ve zdánlivě úctyhodném a korektním prostředí známkové tvorby bují nekalé praktiky, a to v mezinárodním měřítku. Skutečným autorům je upřeno jejich autorství, jejich práce jsou zveřejňovány anonymně nebo dokonce vydávány za díla někoho jiného. O využití podkladů či reprodukování ilustrací nebyli požádáni ani informováni, a samozřejmě neobdrželi žádnou odměnu. Na tomto postupu naopak vydělávají vydavatelé, agentury, které je zastupují, možná i údajní „autoři“ předloh, a rovněž obchodníci, kteří se podílejí na distribuci takových známek. To všechno je přitom protiprávní – a je třeba se proti tomu bránit. Začít je třeba zveřejněním problému, nejlépe samozřejmě na úrovni Světové poštovní unie. Ta totiž vystupuje proti tzv. ilegálním vydáním (na své webové stránce zavedla světový systém číslování známek WADP-WNS), a jistě by měla vystupovat i proti vydáním sice legálním, ale pirátsky používajícím předlohy bez souhlasu autorů. Pokud k tomu dojde, budeme vás informovat. ■